

SPOLOČENSKÝ POKROK V PODMIENKACH SOCIALIZMU

IVAN SÝKORA, Ústav marxizmu-leninizmu UPJŠ, Prešov

SÝKORA, I.: Social Progress under Conditions of Socialism. *Filozofia* 40, 1985, No. 3, p.

Progress in socialism has qualitatively quite a different character in comparison with the preceding types of progress. It is consciously controlled, planned and realized in the interest of the whole society, it has harmonious character. The advancement of science and technology, the growth of social wealth are directed to satisfying of spiritual-cultural needs of Man, to forming of a new personality. Socialist society develops as humanism in practice because the social progress is dialectically bound with free and all-round development of each individual. The chief and general criterion of social progress is Man himself, his endless selfimprovement.

V príspevku venujeme pozornosť problematike nového typu sociálneho pokroku za socializmu, v socialistickej fáze komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie, ktorý sa kvalitatívne odlišuje od všetkých predchádzajúcich typov sociálneho pokroku. Spoločnou črtou všetkých revolučných premien predsocialistického typu bolo zachovanie triedneho antagonizmu, triednej nadvlády vykorisťovateľov nad vykorisťovanými.

Pokrok v antagonistických spoločnostiach sa vyznačuje živelnosťou, má a nemôže mať iný ako neplánovitý charakter. Je preto disharmonický, ohraničený, obmedzený.

Nový typ spoločenského pokroku za socializmu

Pokrok v socializme, ako sme uviedli, má kvalitatívne iný charakter v porovnaní s predchádzajúcimi typmi pokroku. Socialistická spoločnosť odstraňuje antagonizmus v spoločenskej sfére a vytvára neobmedzené možnosti pre všestranný pokrok. S víťazstvom socializmu, ako napísal K. Marx „sa ľudský pokrok prestane podobáť tej ohavnej pohanskej modle, ktorej sa zachcelo piť nektár iba z lebiek zavraždených“. (1, s. 286)

Spoločenský pokrok za socializmu má neantagonistický charakter, je nevyčerateľný a neobmedzený, uskutočňuje sa v záujme celej spoločnosti. Zahŕňa všetky sféry spoločenského života a nadobúda skutočne humanistický charakter. Za socializmu je spoločenský pokrok vedome kontrolovateľný, stále viac sa stáva výsledkom uvedomelej a plánovitej ľudskej činnosti. Je to pokrok celej spoločnosti a nie jednej jej časti na úkor druhej. Uskutočňuje sa rovnomerne vo všetkých sférach spoločenského i osobného života a má harmonický charakter.

Socializmus prekonal a vyriešil antagonistické rozpory, ktoré sú vlastné kapitalizmu, ale musí neustále prekonávať živelný rast a rozvoj neantagonistických rozporov, ktoré sú organickou súčasťou socialistickej spoločnosti a zákonite sa reprodukujú vždy na novej a vyššej úrovni. Protirečenia v porovnaní s triedne antagonistickými spoločnosťami sú v socializme iné, majú iný sociálny charakter, inú sociálnu podstatu, riešia sa novými spôsobmi, inými prostriedkami sa neguje prežitie a zastarané.

Plánovitý, proporcionálny rozvoj spoločnosti je založený na vedec-kom základe, ide o cieľavedomé pôsobenie na spoločnosť a jej kompo-nenty, na základe poznania a využívania objektívnych zákonov. Riade-nie spoločenských procesov tu nadobúda novú kvalitu, stáva sa uvedo-melým riadením v rámci celej spoločnosti.

Každý spoločensko-ekonomický systém musíme posudzovať z hľa-diska toho, čo poskytuje pracujúcim masám v porovnaní s predchádza-júcim zriadením, a to z hľadiska historických perspektív, či vytvárania objektívnych predpokladov, ktoré sú nevyhnutné pre rozvoj blahobytu a slobody pracujúcich a vôbec budúcich možností rozvoja ľudskej civili-zácie a kultúry.

Prednosť socializmu spočíva nielen v tom, že vytvára väčšie mož-nosti pre rozvoj výrobných síl v podobe techniky, vedy a produktivity práce, ale predovšetkým v tom, že už reálne a perspektívne poskytuje pracujúcim masám omnoho humanistickejšie dôsledky vývinu ako ka-pitalizmus, a to preto, lebo je to zriadenie pracujúcich, ktoré neprodu-kuje pre záujmy úzkej spoločenskej vrstvy, ale pre ľudové masy.

V spoločensko-ekonomických formáciách pred socializmom bol roz-voj ekonomiky v zajatí živelnosti, nebol podriadený uvedomelej kon-trole spoločnosti. Ekonomické zákony socializmu sa zásadne líšia od zákonov kapitalizmu tak svojim obsahom, ako aj charakterom svojho pôsobenia. Zatiaľ čo napríklad v kapitalistickej spoločnosti sa rozdeľo-vanie výrobných a pracovných prostriedkov medzi hospodárskymi od-vetviami uskutočňuje živelne, pomocou mechanizmu zákona konkuren-cie a anarchie výroby, priemernej miery zisku a pod., za socializmu prebieha vedome v súlade s požiadavkami zákona plánovitého, propor-cionálneho rozvoja národného hospodárstva, základného ekonomického zákona a iných objektívnych ekonomických zákonov. Socializmus je pr-vou spoločnosťou v dejinách, ktorá nevzniká a nevyvíja sa živelne, ale buduje sa uvedomele a plánovite na vedeckých základoch. Objektívnym základom panstva uvedomelosti nad živelnosťou je odstránenie súkrom-ného vlastníctva a vykorisťovania, nastolenie spoločenského vlastníct-va výrobných prostriedkov. Uvedomelý charakter pohybu socialistickej spoločnosti neznamená však úplnú likvidáciu živelných síl a tendencií.

Skúsenosť ukazuje, že v dôsledku istých objektívnych a subjektív-ných príčin živelnosť v socializme môže v určitých etapách oživiť, roz-rásť sa, dokonca ohroziť výdobytky socializmu. Generálny tajomník ÚV

KSČ s. Husák vo svojom vystúpení na XIV. zjazde KSČ podčiarkol, že krízu národného hospodárstva v rokoch 1968/1969 spôsobilo to, že iniciatívu v riadení prevzali pravicoví oportunisti, ktorí uvoľnili cestu maloburžoáznej živelnosti, vystupovali proti plánovitému riadeniu spoločnosti, za živelnosť trhu a pod. Udalosti v krízovom období v našej spoločnosti, ďalej v Poľsku ukázali, že prítomnosť subjektivismu a voluntarizmu v politike stranického a štátneho vedenia, hrubé chyby a ignorovanie pôsobenia objektívnych zákonov, chyby v riadení a plánovaní, zosilňujú vplyv živelnosti v socialistickej spoločnosti. Subjektivismus a voluntarizmus sa prejavuje tam, kde chýba poznanie objektívnych zákonov, umenie organizovať praktickú činnosť podľa požiadaviek objektívnych zákonov. Subjektivismus sa prejavuje aj v živelné prijímaných rozhodnutiach, ktoré nie sú založené na poznaní skutočností. Nebezpečenstvo subjektivismu nespočíva len v tom, že ignoruje objektívne podmienky a zákony, ale že zbavuje aktivity a iniciatívy pracujúce masy. Subjektivismus a voluntarizmus za socializmu sa stávajú veľkou brzdou spoločenského pokroku.

Nástupom nového stranického vedenia v apríli 1969 na čele so s. Husákom dochádza k zásadnému pozitívnemu zvratu v prospech progresívnych síl našej spoločnosti. Protisocialistickým, pravicovo oportunistickým a revizionistickým silám bolo znemožnené pokračovať v ich deštruktívnej činnosti.

Socialistická spoločnosť sama seba organizuje a riadi pod vedením komunistickej strany a robotníckej triedy. Vedúca úloha komunistickej strany v socialistickej spoločnosti sa premieta do všetkých zložiek spoločnosti ako hlavný garant spoločenského pokroku. Spolu s rastom uvedomelosti sa za socializmu zvyšuje úloha organizovanosti a organizátorskej činnosti, úloha subjektívneho faktora. Socializmus prebúdzá k uvedomelej historickej tvorbe najširšie ľudové masy. Mení ich na historický subjekt, ktorý uvedomele a plánovite vytvára novú spoločnosť. Uvedomeľá revolučná činnosť pracujúcich, budujúcich novú spoločnosť, potvrdzuje Leninovu hlbokú dialektickú myšlienku, ktorú vyjadril vo svojich *Filozofických zošitoch*, že svet človeka neuspokojuje a človek ho chce svojim konaním zmeniť.

Marxizmus-leninizmus dokázal, že úloha subjektívneho faktora vzrastá v súlade s pokrokovým vývojom ľudstva; čím hlbšie sú sociálne zmeny, tým väčšie masy sa zúčastňujú na spoločenskom živote a stávajú sa aktívnymi tvorcami.

Za súkromnovlastníckych vzťahov a triednych antagonizmov sú záujmy spoločenských tried, sociálnych skupín ako aj záujmy jednotlivca v rozpore. Iba pri prechode k socializmu vznikajú podmienky pre jednotu základných záujmov všetkých členov spoločnosti, vzniká objektívny základ pre harmonický súlad medzi osobnými a spoločenskými záujmami. Základné záujmy a teda aj ciele sú jednotné pre všetok ľud.

To umožňuje, aby sa výsledky spoločenského procesu zhodovali

s cieľmi a snahami ľudí, čo vedie k urýchleniu tempa spoločenského vývoja a pokroku vo všetkých sférach života spoločnosti.

V socializme jestvuje jednota základných záujmov členov spoločnosti, čo však neznamená, že neexistujú rozdiely medzi celospoločenskými a individuálnymi záujmami. Protirečenia medzi osobnými a kolektívnymi záujmami nemajú však antagonistický charakter. Možno ich vyriešiť v rámci socialistického spoločenského zriadenia, v procese jeho rozvoja a zdokonaľovania.

V socialistickej spoločnosti ľudia kontrolujú ekonomické a sociálne procesy, ktoré určujú smer historického vývinu, ovládajú zákony spoločenského vývinu a využívajú ich v prospech spoločnosti. Socializmus sa vyznačuje plánovitou organizáciou výroby a celého spoločenského života. Spoločenské vzťahy v triedne antagonistickej spoločnosti sú vzťahmi medzi vykorisťovateľmi a vykorisťovanými, kým socialistické výrobné vzťahy sú založené na socialistickej pracovnej kooperácii, na spolupráci združených výrobcov, na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov.

Socialistické vlastníctvo a plánovitá organizácia výroby vyvoláva rýchly rast spoločenských fondov, pretože pracujúci nerealizujú cudzie záujmy, ale uspokojujú vlastné, materiálne a duchovné potreby. Kým v triedne antagonistických formáciách sa materiálne a duchovné bohatstvo koncentruje na jednom póle a bieda na druhom, v socializme je rast spoločenského bohatstva prospechom pre všetkých, rozvoj spoločenskej výroby je podriadený stále úplnejšiemu uspokojovaniu rastúcich materiálnych a duchovných potrieb ľudí. Obmedzenosť výrobných vzťahov kapitalistickej spoločnosti spočíva v tom, že ciele, ktorým sa podriaďuje rozvoj spoločenskej výroby, nie sú cieľmi celej spoločnosti, ale len vládnucej vykorisťovateľskej triedy. Iba v socializme cieľ výroby vyjadrený v základnom ekonomickom zákone socializmu korešponduje so záujmami celej spoločnosti, všetkých pracujúcich.

Pre socialistickú spoločnosť je typické vysoké a stabilné tempo rozvoja výroby, výrobných síl, materiálnej a kultúrnej úrovne pracujúcich.

V kapitalizme vedecko-technický a spoločenský pokrok sa dostávajú do rozporu, ktorý môže vyriešiť iba socialistická revolúcia. Živelný charakter a pohyb vedecko-technického pokroku má svoje korene v protirečivosti a živelnosti kapitalistického systému. Už Marx pokladal antagonizmus medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi za hlavnú príčinu protirečivého charakteru vedecko-technického pokroku za kapitalizmu.

V podmienkach socializmu sa vedecko-technický pokrok harmonicky spája so spoločenským pokrokom, uskutočňuje sa na základe socialistického zospoločensštenia výroby v záujme pracujúcich a celej spoločnosti. Rozvoj vedy a techniky, rast spoločenského bohatstva sú zamerané na uspokojovanie duchovno-kultúrnych potrieb človeka, na formovanie novej osobnosti. V socializme celá spoločnosť, predovšetkým

robotnícka trieda a jej predvoj komunistická strana, majú na rozvoji a cieľavedomom riadení vedecko-technického ako aj spoločenského pokroku životný záujem.

Určujúcim faktorom urýchlenia vedecko-technického pokroku je zdokonaľovanie systému riadenia vedy a výroby, urýchlenie realizácie výsledkov vedy v priamej výrobnnej praxi. Rýchle využitie vedecko-technického rozvoja, ako podčiarklo 8. plenárne zasadnutie ÚV KSČ, je najspohľadlivejším kľúčom výrazného pokroku v celom živote spoločnosti.

Socializmus prejavuje svoje prednosti pred kapitalizmom v rôznych sférach spoločenského života. V raste spoločenskej výroby, vo zvyšovaní produktivity práce, vo zvyšovaní životnej úrovne pracujúcich, v zdokonaľovaní socialistických výrobných vzťahov, v rozvoji demokratizmu, politického systému, v rozvoji socialistického spôsobu života.

Formovanie a rozvoj socialistického spôsobu života sú spojené predovšetkým s procesom spoločenskej práce. Vo vykorisťovateľskej spoločnosti dochádza k zotročeniu človeka svetom vecí, k nadvláde akumulovanej zvečnenej práce nad živou prácou. Podľa Marxa odcudzená práca robí z druhového života človeka a z jeho podstaty číry prostriedok jeho fyzickej existencie. Marx v *Ekonomicko-filozofických rukopisoch* a spolu s Engelsom v *Nemeckej ideológii* ukázali, že v podmienkach deľby práce založenej na súkromnom vlastníctve pracovná činnosť nielenže nemôže byť zdrojom všestranného harmonického rozvoja osobnosti, ale odcudzuje sa človekovi, stavia sa proti nemu. Vytvárajú sa neľudské podmienky pre človeka a jeho život, ktoré mu nedovoľujú normálny rozvoj osobnosti.

„Z toho teda plynie záver, že človek (robotník) si pripadá slobodne činný už len vo svojich zvieracích funkciách, v jedení, pití, plodení, najvyššie v bývaní, strojení sa atď. a vo všetkých ľudských funkciách sa cíti už len ako zviera, a zvieracie sa stáva ľudským a ľudské zvieracím.“ (2, s. 66)

Socializmus dal práci nový zmysel a nový obsah. Socialistická spoločnosť, ktorá odstránila nezamestnanosť, hospodárske krízy, anarchiu, sociálne otrasy a zabezpečila právo na prácu každému človekovi, podstatne mení postavenie a úlohu práce v každodennom živote. V. I. Lenin zdôraznil, že „dochádza k ďalekosiahlemu nahradeniu neslobodnej práce prácou pre seba, prácou plánovito organizovanou v obrovskom celostátnom meradle“. (3, s. 393)

Marxisticko-leninské učenie pokladá prácu za najdôležitejšiu a rozhodujúcu nástroj humanizácie človeka, utváranie bohatstva jeho subjektivity, je hlavným zdrojom rozvoja osobnosti, jej uplatnenia. Práca je nielen zdrojom bohatstva, ale aj seberealizovania človeka ako osobnosti, ktoré je podmienkou rozvoja jeho všetkých potenciálnych síl.

V socializme platí zásada rozdeľovania podľa množstva a kvality práce.

Kým v antagonistických spoločnostiach plody spoločenského pokroku, výdobytky vedy a techniky ako aj kultúry si predovšetkým a bezprostredne prisvojovali privilegované spoločenské triedy, v socializme plody pokroku využíva celá spoločnosť a každý človek. Socializmus odstránil nerovnomennosť v rozdeľovaní plodov pokroku a realizoval vyšší stupeň sociálnej rovnosti, vyplývajúcej z rovnakého vzťahu všetkých jeho členov k výrobným prostriedkom. Predsa však rovnosť všetkých členov spoločnosti vo vzťahu k základným výrobným prostriedkom je v určitom rozpore s jestvujúcimi prvkami nerovnosti pri rozdeľovaní materiálnych statkov, jeho vyriešenie závisí predovšetkým od dosiahnutia vysokého stupňa rozvoja výrobných síl. Je to objektívna tendencia vývoja socialistickej spoločnosti, ide o rovnosť podmienok a možností pre uspokojovanie materiálnych a duchovných potrieb spoločnosti. Socializmus je taký spoločenský systém, ktorý urobil hlavným cieľom svojej existencie a svojho rozvoja záujmy a potreby pracujúceho človeka. Práve orientácia na maximálne saturovanie materiálnych a duchovných potrieb človeka na všestranný rozvoj jeho osobnosti vymedzuje humanistickú podstatu socializmu, ktorá stelesňuje humanizmus vo svojej reálnej praxi.

V procese rozvoja rozvinutej socialistickej spoločnosti sú čoraz aktuálnejšie také potreby, ako je potreba všestranného tvorivého rozvíjania ľudských síl a schopností, potreba socialistického vzťahu k práci, rozvoja pracovnej iniciatívy, potreba nezmieriteľnosti s nedostatkami, potreba aktívnej účasti na procese riadenia a pod.

Uspokojovanie potrieb úzko súvisí s problémom konzumnosti a rozumnosti potrieb. Za reálne a rozumné potreby pokladáme také, ktoré korešpondujú s celkovými záujmami spoločnosti i jednotlivca. Netreba však zabúdať, že aj v socializme možnosť konzumného človeka existuje, stretávame sa so spotrebiteľskými tendenciami, malomeštiackym postojom k socialistickým hodnotám, na čo poukázalo najmä 15. plenárne zasadnutie ÚV KSČ. Treba sa však usilovať o to, aby sa jednotlivé potreby nestali cieľom, ale prostriedkom všestranného harmonického rozvoja socialistickeho človeka.

Je potreba prísne rozlišovať medzi podstatnými a nepodstatnými potrebami objektívne pokrokových spoločensko-triednych síl za socializmu. Socialistická spoločnosť sa rozvíja ako humanizmus v praxi, pretože spoločenský pokrok sa dialekticky viaže na slobodný a všestranný ľudský rozvoj každého jednotlivca. Medzi jednotlivcom a spoločnosťou sa vytvárajú nové vzťahy, v súlade s ktorými slobodný vývin jednotlivca sa stáva podmienkou vývinu spoločnosti a naopak.

Rozvoj človeka — jednotlivca je neoddeliteľnou súčasťou socialistickej spoločnosti ako celku. V socializme sa mení vzťah medzi pokrokom spoločnosti a vývinom osobnosti. Preto, ako to anticipoval K. Marx, vývoj ľudstva „hoci sa spočiatku uskutočňuje na úkor väčšiny ľudských individuí a dokonca celých ľudských tried, napokon prekoná tento an-

tagonizmus a bude sa zhodovať s rozvojom jednotlivého individua.“ (4, s. 94)

Spoločenský pokrok nie je mysliteľný bez hlbokých premien v oblasti duchovného života spoločnosti, dochádza ku kvalitatívnej prestavbe v oblasti svetonázorovej, k rozširovaniu kultúrneho a duchovného obzoru pracujúcich. V socializme pracujúci získali prístup k vedomostiam a kultúrnym i umeleckým hodnotám, ako aj k aktívnej účasti na ich tvorbe.

Kritérium spoločenského pokroku v komunistickej formácii

Kritérium pokroku je meradlo, ukazovateľ, pomocou ktorého možno určiť pokrok v rozvoji spoločnosti ako celku. Stanovenie objektívneho kritéria historického pokroku môže vyplývať len z vedeckého prístupu k spoločenskej skutočnosti. Jeho základom je určenie takého činiteľa, ktorý maximálne, nezvratne, kontinuálne determinuje spoločenský vývoj a pokrok.

Marxisticko-leninská filozofia pokladá za kritérium pokroku mieru stupňa poznávania a praktického ovládania, využívania prírodných síl, javov a procesov v prospech človeka a spoločnosti. Je to neustále narastanie, rozširovanie a prehľbovanie moci človeka nad živelnými silami prírody prostredníctvom poznania, využívania jeho zákonov pre blaho a rozvoj ľudstva. To sa v praxi realizuje prostredníctvom rozvoja výrobných síl a narastania produktivity práce. Mierou pokroku je aj stupeň prekonávania živelných spoločenských síl, živelných síl spoločenského vývoja. To znamená, do akej miery sa môžu ľudia, predovšetkým bezprostrední výrobcovia podieľať na pretváraní spoločenských vzťahov, do takej miery pracujúci tieto objektívne spoločenské sily ovládajú, kontrolujú a riadia, resp. či sami nie sú pod ich vládou. Otázka kritéria progresívneho pohybu zahŕňa dve stránky: ontologickú a gnozeologickú. Z ontologickej stránky spoločenský vývoj a pokrok vystupuje ako prírodnohistorický proces podriadený zákonom existujúcim nezávisle od vôle a vedomia ľudí, ale pôsobiacim prostredníctvom ich činnosti. Z gnozeologickej stránky sa otázka o kritériách pokroku rieši ako otázka o objektívnej pravde.

Pred marxistickými filozofmi, historikmi, sociológmi, bádateľmi v oblasti spoločenských vied pri stanovení kritéria spoločenského pokroku vzniká rad metodologických a gnozeologických problémov, ktoré sú podmienené predovšetkým zložitým a protirečivým charakterom vývinu spoločnosti ako jednotného sociálneho organizmu, nerovnomerným priebehom spoločenského vývinu v jeho základných smeroch.

Pri rozpracúvaní vedeckého chápania kritéria pokroku, veľký teoretický význam patrí metodologickým princípom a požiadavkám kladeným na toto kritérium. Ak bude adekvátnejšie a precíznejšie vyriešená otázka, akým požiadavkám má zodpovedať kritérium pokroku, ako

uviesť do súladu kritérium s metodologickými princípmi a požiadavkami naň kladenými, potom výraznejšie sa prejaví pozitívne stránky teoretických východísk autorov, alebo na druhej strane ich nedostatky, nepresnosti, omyly. Preto vzniká otázka, či treba uznávať jediné, všeobecné kritérium pokroku, alebo pri skúmaní kritéria treba vychádzať z uznávania existencie viacerých meradiel pokroku. Pre spoločnosť vcelku vo funkcii kritéria pokroku majú vystupovať určujúce, fundamentálne faktory spoločenského života, od ktorých koniec koncov závisí celý život spoločnosti, a to znamená aj reálne možnosti rozvoja ľudských síl a schopností.

V súčasnosti v marxistickej, predovšetkým sovietskej filozofickej a sociologickej literatúre prebiehajú bohaté a plodné diskusie o aktuálnych otázkach teórie spoločenského pokroku, o kritériách pokroku v podmienkach socializmu a komunizmu. Teoretické problémy spoločenského pokroku sa riešia na vedeckých konferenciách a sympóziách. (5, s. 18) Pozornosť je venovaná najmä teoretickej analýze zákonitostí spoločenského pohybu a vývoja v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti, rozpracovaniu teoreticko-metodologických otázok spoločenského pokroku. Popri tých autoroch, ktorí za kritérium pokroku pokladajú rozvoj výrobných síl, stav a úroveň výrobných síl, spôsob výroby a produktivitu práce, v najnovšej odbornej filozofickej literatúre (A. Cipko, A. P. Butenko) sa stretávame s názormi, podľa ktorých treba rozlišovať kritérium možnosti pokroku (ekonomické meradlá) a kritérium rozvoja človeka. „Súčasne s ekonomickým kritériom, ktoré má významnú rolu v teórii pokroku, je nevyhnutné aj kritérium, ktoré by nás orientovalo na analýzu všetkých výdobytkov pokroku a sústredilo by našu pozornosť na ich humanistický aspekt. Je potrebné kritérium umožňujúce nájsť sociálnu perspektívu a orientujúce našu pozornosť na zmysel historického vývoja a na hodnoty budúcnosti, ku ktorým smerujeme. Pokrok je vždy nevyhnutne mnohostranný. V mnohom sa nepochybne opiera o pokrok ekonomický. Ale predovšetkým vo všetkých svojich formách je pokrok bez výnimky ľudským pokrokom. Iba ľudia ho naplňujú, je pre nich a spätne ich pretvára. A tak jediným objektívne vhodným kritériom pre hodnotenie všetkého pokroku je stupeň sociálneho oslobodenia človeka, rast slobody, miera zdokonaľovania človeka ako takého“. (6, s. 181)

Uvedené kritérium korešponduje s teoretickými východiskami tých sovietskych filozofov (N. Petrosjanovova, L. V. Nikolajeva), ktorí pokladajú za sumárne kritérium pokroku rozvoj človeka a tieto kritériá ďalej obohacujú, upresňujú a rozvíjajú.

A. P. Butenko akcentuje rozvoj človeka ako sumárne meradlo pokroku v komunistickej formácii, zdôrazňujúc, že socializmom nastupuje spoločenské zriadenie, ktorým končí predhistória ľudstva a začínajú sa skutočné ľudské dejiny, vytvára sa nový typ spoločenského pokroku. Tým, že vzniká kvalitatívne nová komunisticá formácia, dochádza k

prechodu od jedného systému ukazovateľov pokroku k druhému, keď rozvoj človeka sa stáva centrom spoločenského pokroku, jeho najvyšším cieľom. „S upevnením komunizmu“, píše autor „kvalitatívne sa mení celý charakter spoločenského vývoja nielen v tom zmysle, že už nebude nahradenie jednej formácie druhou . . . , že kritériom spoločenského pokroku sa stane“, ako písal Marx „stupeň rozvoja ľudských síl“. (7, s. 43) Cieľom a zmyslom spoločenského pokroku je človek sám, jeho nekonečné zdokonaľovanie. Cieľom a zmyslom dejín, najvšeobecnejším, sumárnym kritériom spoločenského pokroku za socializmu a v komunizme je všestranne rozvinutá osobnosť, bohatá v jej rozvoji a spoločenských prejavoch. Človek je tvorcom dejín, ľudia sami robia svoje dejiny, súc zároveň hercami a autormi svojej dejinnej drámy. Napriek uvedenej charakteristike treba rozlišovať ako človek robí dejiny. V predkomunistických formáciách nebol priestor pre rozvoj ľudských síl, pre sebarealizáciu človeka. Existovali tu prekážky a zábrany znemožňujúce všestranný rozvoj človeka, jeho bytostných síl. Podľa Marxa sa v komunizme vytvorí nová osobnosť, pre ktorú materiálne bohatstvo nie je účelom, ale iba prostriedkom najúplnejšieho prejavu a rozvoja jeho tvorivých schopností. Tu sa všestranne a harmonicky rozvinutá osobnosť spájajúca v sebe obrovské duševné bohatstvo a vysokú mravnú vyspelosť stáva najväčším spoločenským bohatstvom. Ako napísal K. Marx „... na miesto ekonomického bohatstva vládnuvich tried a chudoby vykorisťovaných máš v kapitalizme. V komunizme nastupuje bohatý človek a bohatá ľudská potreba. Bohatý človek je zároveň človek, ktorý potrebuje totalitu ľudského životného prejavu. Je to človek, v ktorom vlastné uskuťčnenie existuje ako vnútorná nevyhnutnosť, ako nutnosť.“ (8, s. 101)

Spoločenský pokrok a boj za mier

Boj za spoločenský pokrok je neoddeliteľný od boja za mier. Mier je základnou ľudskou potrebou, základnou hodnotou, základným ľudským právom. Je základnou objektívnou potrebou súčasného ľudstva. Súdr. K. Černenko vo svojom pozdravnom posolstve účastníkom Všeľvázovej konferencie obrancov mieru zdôraznil, že dnes niet dôležitejšej úlohy, ako nedopustiť rozpútanie jadrovej vojny, zastavenie pretekov v zbrojení, a boj za odzbrojenie, predovšetkým jadrové. Socializmus a mier tvoria vnútornú jednotu. Mier je základom a výrazom pokrokovej, slobodnej tvorivej práce, všestranného rozvoja osobnosti. Mierové návrhy Sovietskeho zväzu ukazujú celému ľudstvu jedinú reálnu cestu, ktorá môže zabrániť vojnovému nebezpečenstvu a zaručiť trvalý mier.

1. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy 1. Bratislava 1963.
2. MARX, K.: Ekonomicko-filozofické rukopisy z r. 1844. Praha 1961.
3. LENIN, V. I.: Spisy. Zv. 26. Praha 1956.
4. MARX, K.: Teória o nadhodnote. II. časť, Bratislava 1963.
5. Filosofiia i social'nyj progress [materialy Meždunarodnogo simpoziuma]. Voprosy filosofii 1977, č. 9.
6. ČIPKO, A.: Dějinný optimizmus. Panorama, Praha 1980.
7. BUTENKO, A. P.: Obščestvennyj progress i jeho kriterii. Moskva 1980.
8. MARX, K. — ENGELS, F.: Malé ekonomické spisy. Bratislava 1971.

ОБЩЕСТВЕННЫЙ ПРОГРЕСС В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛИЗМА

Иван Сикора

Прогресс при социализме имеет качественно другой характер, чем предшествовавшие типы прогресса. Он сознательно контролируется, планируется и осуществляется в интересах всего общества, имеет гармонический характер. Развитие науки и техники, рост общественного богатства направлены на удовлетворение духовно-культурных потребностей человека, на формирование новой личности. Социалистическое общество развивается как гуманизм на практике, потому что общественный прогресс диалектически связан со свободным и всесторонним развитием каждого индивида. Главной целью и общим критерием общественного прогресса выступает сам человек, его бесконечное самоусовершенствование.

GESELLSCHAFTLICHER FORTSCHRITT UNTER DEN BEDINGUNGEN DES SOZIALISMUS

Ivan Sýkora

Der Fortschritt unter dem Sozialismus trägt einen qualitativ anderen Charakter im Vergleich zu vorhergehenden Typen des Fortschritts. Er ist bewusst kontrollierbar, planmässig, wird im Interesse der ganzen Gesellschaft realisiert, hat einen harmonischen Charakter. Die Entwicklung von Wissenschaft und Technik, das Wachstum des gesellschaftlichen Reichtums sind auf die Befriedigung der geistigkulturellen Bedürfnisse des Menschen, auf die Formung einer neuen Persönlichkeit gerichtet. Die sozialistische Gesellschaft entwickelt sich als Humanismus in der Praxis, denn der gesellschaftliche Fortschritt bindet sich dialektisch an die freie und allseitige menschliche Entwicklung eines jeden Individuums. Das Hauptziel und das allgemeine Kriterium des gesellschaftlichen Fortschritts bildet der Mensch selber, seine unendliche Selbstvervollkommenung.